

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО АКТИВНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті визначено педагогічні умови та шляхи формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості у загальноосвітній школі.

Ключові слова: педагогічні умови, соціально активна особистість, учнівське самоврядування, професійна зорієнтованість особистості, профорієнтаційна робота.

Постановка проблеми. Докорінні соціально-економічні зміни, що відбулися в Україні, передбачають вирішення комплексу проблем, серед яких найважливішою є перехід до соціально орієнтованої ринкової економіки. Як наслідок, актуалізувалася проблема формування соціально та економічно активної людини, здатної на основі набутих знань усвідомлювати своє місце в економічних процесах, що відбуваються в суспільстві; опрацювати і аналізувати економічну інформацію; орієнтуватися в соціально-економічних повідомленнях та програмах уряду; успішно виконувати основні соціальні ролі; вступати в цивілізовані відносини і приймати виважені рішення як для самореалізації у професійному і особистісному плані, так і в інтересах суспільства. Формування соціально та економічно активної особистості передбачає створення системи безперервної економічної підготовки населення, складовими якої є економічна освіта та виховання учнівської молоді. Професійна орієнтація школярів – це комплексна науково-обґрунтована система форм, методів та засобів впливу на особистість з метою оптимізації її професійного самовизначення на основі врахування професійно важливих особистісних характеристик кожної особистості та потреб ринку праці.

Формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості розглядалися А. С. Нісімчуком, Н. А. Побірченко, О. М. Собчук, В. К. Розовим, І. Ф. Прокопенком, Л. І. Чеботарьовою, О. Т. Шпаком, П. А. Шемякіним, Н. С. Юрчуком.

В дисертаційних дослідженнях В. І. Загрівого, О. М. Камишанченко, Ю. В. Кирильчука, С. В. Лукаш, Р. М. Мачулки, С. В. Мельникова, О. М. Павленків, К. М. Старченка, В. І. Тереса, О. В. Тополь висвітлено підходи до вирішення окремих проблем, пов'язаних із специфікою соціальної та економічної активності, а також професійної зорієнтованості старшокласників.

Метою статті є визначення педагогічних умов та шляхів формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості у загальноосвітніх навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Реформування національної системи освіти спричинило потребу в оновленні діяльності навчальних закладів. Сьогодні стало важливим вміння використовувати інноваційні процеси, спрогнозувати результати, бачити перспективу на шляху навчання. Тому актуально впроваджувати інноваційні технології у навчально-виховний процес для створення умов різнобічного розвитку особистості. А особливо звертається увага на використання інноваційних технологій спрямованих на формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості [1].

Основою педагогічної діяльності педагогів стало:

- духовне і професійне самовдосконалення;
- формування активної позиції учнів під час навчально-виховного процесу;
- розвиток індивідуальних здібностей кожної дитини;
- допомога особистості у пізнанні власного "Я", у самовизначенні і самореалізації, а не формування заздалегідь заданих властивостей;
- професійна орієнтація старшокласників [8].

Основними шляхами формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості є:

- створення педагогічних умов для формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості;
- створення освітньо-інформаційного простору для формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості;
- створення програм та НМК спрямованих на формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості;
- створення нової системи учнівського самоврядування спрямованого на формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості.

Сьогодні в освіті відчутний пріоритет загальнолюдських цінностей. Згідно з особистісно зорієнтованим підходом до організації навчального процесу, в центрі знаходиться той, хто вчиться. Формування особистості і її становлення відбувається у процесі навчання тільки тоді, коли буде дотримано певних умов, а саме:

- розробка змісту, форм, методів і технологій формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості та їх впровадження у навчально-виховний процес;

- дотримання дидактичних принципів особистісно орієнтованого, діяльнісного, акмеологічного та компетентнісного підходів, спрямованих на активізацію навчально-пізнавальної та науково-дослідницької діяльності учнів та формування у них на цьому підґрунті соціальної активності;

- забезпечення системної профорієнтаційної поінформованості учнів шляхом доповнення до навчальних програм базових дисциплін тем профорієнтаційного змісту;

- впровадження у навчально-виховну діяльність ЗОШ інноваційних технологій формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості;

- створення розширеної сітки економічної та соціальної підготовки учнів завдяки викладанню прикладних економічних дисциплін починаючи з 1 класу, урізноманітненню спецкурсів та факультативів з економіки в основній і старшій школі, налагодженню роботи в гімназії економічних клубів та гуртків;

- реалізація профорієнтаційної роботи під час викладання усіх дисциплін та під час проведення позакласних заходів;

- створення функціонального інформаційно-профорієнтаційного класу та консультпункту;

- оновлення системи самоврядування в ЗОШ;

- встановлення ефективної взаємодії школи і сім'ї у формуванні соціально активної та професійно зорієнтованої особистості;

- підвищення педагогічної культури батьків.

На сьогодні в нашій країні, на жаль, децю недооцінюються громадська зрілість, соціальна активність, уміння школярів самостійно організувати своє життя, аргументовано і впевнено пояснювати ті чи інші рішення та вчинки. Проте кожна хвилина, вкладена учнями в ефективну соціальну діяльність у навчальному закладі сьогодні – це реальний результат завтрашнього дня, бо ж завтра починається сьогодні.

Інноваційний шлях розвитку суспільства можна забезпечити, сформувавши покоління людей, які мислять і працюють по-новому. Звідси – значна увага до загального розвитку особистості, її комунікативних здібностей, засвоєння знань, самостійності у прийнятті рішень, критичності та культури мислення, формування інформаційних і соціальних навичок; адаптація системи освіти до норм, стандартів та основних положень європейського простору освіти; забезпечення соціального контексту освіти, що дасть можливість випускникам навчальних закладів формувати свою професійну кар'єру на принципах соціальної справедливості, відповідальності, загальнолюдських цінностей [2].

Як показує практика кожна особистість по-різному впливає на життєдіяльність учнівського колективу. Ступінь впливу школяра на соціальні процеси в учнівському колективі є соціальною активністю учня [5]. Соціальну активність особистості ще можна визначити як якість її зв'язків зі шкільним колективом. Чим активнішою є особистість, тим більший вплив вона має на колектив. Пасивність же, навпаки, зменшує ступінь цього впливу. Від соціальної активності особистості залежить, як правило, і її соціальна мобільність. І воно дійсно так: соціально активна людина і більш мобільна. Причому соціальна активність може теж бути позитивною і негативною. Дії кожної людини можуть бути спрямовані на благо або на шкоду колективу.

Соціальна активність досить різноманітна за своїм змістом, спрямованістю, рівнем усвідомлення. Виділяють три основних критерії соціальної активності.

1. На які інтереси, потреби та цінності спрямована активність. Цей критерій дозволяє виявити широту цінностей особистості, рівень її інтересів. Саме за цим критерієм, перш за все, активність можна поділити на позитивну і негативну. Позитивно активна особистість живе заради інтересів колективу, а не тільки для себе.

2. На якому рівні сприймаються особистістю інтереси, цінності та потреби. Сприйняття це відбувається на трьох рівнях: емоційному, рівні знань та рівні вольових спрямувань.

3. Характер реалізації цінностей, інтересів, потреб. Тут розкриваються особливості їх реалізації. Показниками рівня реалізації виступають характер, масштаби, результати та форми діяльності. Тут важливо, як реалізуються певні інтереси, потреби: формально чи творчо, якщо творчо, то який рівень цієї творчості, суперечливо чи логічно послідовно, однопланово чи багатопланово тощо [6].

То ж вищесказаного зрозуміло, що основним засобом реалізації соціальної активності в загальноосвітній школі є учнівське самоврядування. Завдяки якому учнівська громада реалізує свої права, обов'язки та ініціативи через прийняття рішень, їх впровадження за допомогою власних ресурсів у життя, співпрацю з адміністрацією [4]. Самоврядування дає можливість учням вирішувати питання і проблеми, що їх стосуються. Сьогодні з'являється нова форма самоврядування – учнівський менеджмент. Визнання суті, ролі та місця учнівського менеджменту потребує постійної співпраці та узгодженості бачень усіх учасників процесу управління. Для цього необхідно виходити з того, що:

– діяльність органів учнівського менеджменту та самоврядування учнівських осередків має бути скерована на виконання основних функцій ЗОШ;

– учнівський менеджмент в навчальному закладі, керуючись загальними принципами, має свої особливості, залежні від традицій та методів управління, що притаманні цьому закладу;

– учнівський менеджмент потребує системного навчання активу школи і творення формалізованої нормативної бази в межах самого навчального закладу задля гармонійного "включення" учнівської активності в діяльність ЗОШ;

– між органами влади учнівського самоврядування та адміністрацією ЗОШ має відбуватися постійний діалог для узгодження діяльності на користь всієї шкільної громади [5].

Процес формування професійних намірів, інтересів та професійного самовизначення учнів залежить не лише від учнівського самоврядування в ЗОШ, але і в значній мірі залежить від використовуваних вчителями форм та методів професійної орієнтації. Форми профорієнтаційної роботи залежать від кількості учнів. Розрізняють колективні й індивідуальні форми роботи. Колективною називають таку форму, при якій учні займаються або працюють у складі груп, а індивідуальна форма – це форма взаємодії вчителя безпосередньо з одним учнем в індивідуальному порядку [7].

Під методами професійної орієнтації учнів розуміють способи спільної діяльності вчителів й учнів, що забезпечують підготовку школярів до усвідомленого та обґрунтованого професійного самовизначення.

За структурними компонентами форми й методи профорієнтації в ЗОШ можна розділити на три групи:

1. Форми й методи ознайомчої профорієнтаційної роботи;

2. Форми й методи професійної орієнтації, що активізують діяльність учнів з підготовки до вибору професії;

3. Методи вивчення особистості школярів з метою профорієнтації [3].

До основних форм ознайомчої профорієнтаційної роботи, за допомогою яких здійснюється професійна освіта й професійне виховання школярів, відносяться: урок у навчальних майстернях з повідомленням певних відомостей профорієнтаційного характеру, а також з демонстрацією по ходу уроку або лабораторно-практичні заняття; профінформаційний урок; екскурсії на підприємства й у професійні навчальні заклади; зустрічі з фахівцями передовиками виробництва; участь у днях відкритих дверей у ВПУ й інших професійних навчальних закладах; тематичні, літературно-художні вечори, усні журнали.

Висновки. Отже, формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості в загальноосвітній школі можливе лише за умов створення педагогічної технології, в основі якої лежить спеціально організована система навчання і виховання учнів. Також варто зазначити, що для досягнення поставленої мети необхідно удосконалити систему управління загальноосвітнім навчальним закладом, адже створення і використання нових алгоритмів управління підсистемами ЗНЗ є одним із напрямків вирішення цієї проблеми.

Використані джерела

1. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В.П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5-9.
2. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. – К. : "К.І.С.", 2004. – С. 47-52.
3. Введенський В.Н. Моделювання професійної компетентності педагога / В.Н. Введенський // Педагогіка. – 2003. – № 10. – С. 51-55.
4. Даниленко Л.І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи: Монографія / Л.І. Даниленко. – К.: Логос, 1998. – 215 с.
5. Іванченко Н.М. Формування духовності особистості в гімназії №9 Кіровоградської міської ради. Інформація про четвертий етап експериментальної роботи / Н.М. Іванченко // КОІППО. 2010. – 22 с.
6. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи / Л.Г. Карпова // Дис. канд. пед. наук. – Харків, 2003. – 207 с.
7. Компетентність педагога як важлива умова його професійної діяльності: Методичний посібник / Н.Н. Мурована. – Севастополь: Рибзст, 2006. – 24 с.

8. Радченко А.Є. Моніторинг професійної педагогічної компетентності вчителя / А.Є. Радченко // Управління школою. – 2005. – № 35-36. – С. 24-58.

Bulavenko S.D.

**WAYS OF FORMATION OF SOCIAL ACTIVITY AND PROFESSIONALLY ORIENTED PERSONALITY
IN HIGH SCHOOL**

The article outlines the pedagogical conditions and ways of creating a socially active and professionally oriented personality in high school.

Key words: *pedagogical terms, socially active person, students' self-government, professional orientation, identity, vocational work.*

Стаття надійшла до редакції 22.11.2013 р.

